

وايقان

و
خاطرات من

دکتر حسن امین لو

نشر تنزيل

۱۳۹۳

سرشناسه : امین‌لو، حسن، ۱۳۲۳
 عنوان و نام پدیدآور : وایقان و خاطرات من / حسن امین‌لو.
 مشخصات نشر : تهران : نشر تنزیل، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری : ۴۰۸ ص.؛ مصور (رنگی)، عکس.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۷۶۵-۲-۷
 وضعیت فهرست نویسی : فینا
 یادداشت : نمایه
 موضوع : وایقان
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۳ الف ۱۹ الف / DSR۲۱۲۵
 رده بندی دیویی : ۹۵۵/۳۲۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۶۵۳۱۷۳

تهران، خیابان جانبازان غربی، کوچه شهید احمدی، بن بست یکم
 پلاک ۱، واحد ۳ - تلفکس: ۷۷۸۴۰۶۵۸

وایقان و خاطرات من

دکتر حسن امین‌لو

چاپ اول

۱۰۰۰ نسخه

۲۵۰۰۰ تومان

زمستان ۱۳۹۳

لیتوگرافی نگین

چاپ ترانه

صحافی تیرگان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۷۶۵-۲-۷

فهرست مطالب

۸ مقدمه

۱۰ فصل اول: (شناسنامه وایقان)

۱۱	تاریخچه وایقان
۱۵	وجه تسمیه وایقان
۱۷	سند مالکیت وایقان
۲۳	موقعیت جغرافیایی و سوق الحیثی وایقان

۲۵ فصل دوم: محلات وایقان

۲۶	تصویر کلی از بافت وایقان قدیم
۳۰	محله جان احمد
۳۲	داستان "بش تو من نیک باهالیغی"
۳۶	آوردن اولین رادیو به وایقان و بیان یک خاطره
۳۹	محله مرکب
۴۰	وجه تسمیه محله مرکب
۴۳	گویلو کوچه سی
۴۴	بیان یک خاطره
۴۶	محله قیاسلو
۴۸	بیان یک خاطره
۵۰	کاروان عارفان سروده آقای حاج محمود علمشاهی
۵۲	محله توتونلوق
۵۷	بیان یک خاطره
۶۲	بیان یک خاطره
۶۶	محله داش کوچه سی
۶۷	بیان یک خاطره
۶۸	بیان یک خاطره
۷۲	بیان یک خاطره
۷۴	محله ایشیخ لی
۷۶	محله محمود لو
۷۷	قطعه شعری از آقای ابراهیم وایقانیور

۷۸	 محله فرعی سافارلو
۷۹	 توصیف وبلاگ وایقان سروده آقای صابونیان
۸۲	 محله پایین
۸۴	 بیان یک خاطره
۸۷	 وایقانلی آدم (شرح حال و چند غزل زیبا از سروده هایش)

۹۶ فصل سوم: قنات‌ها و برابه‌ای وایقان

۹۷	 پیر کهریز
۹۷	 قنات حسین آباد
۹۷	 قنات نجف آباد
۹۸	 قنات آغچی یا آغاچا کهریز
۹۸	 قنات عطا آباد
۹۸	 قنات "بنی کهریز"
۹۸	 قنات دهکده
۹۹	 قنات نورعلی
۹۹	 قنات دولی کهریز
۹۹	 قنات جانقاه
۱۰۰	 قنات باقر آباد
۱۰۰	 قنات‌های خلف و لطیف
۱۰۱	 برابها
۱۰۱	 قنات شرف الدین
۱۰۱	 اصطلاحات و ویژگی‌های قنات

۱۰۵ فصل چهارم: کده وایقان

۱۰۶	 کده وایقان
۱۰۶	 اجمالی از تاریخ احداث خط آهن (نقل قول مرحوم مادرم)
۱۰۷	 خاطره‌ای از مادرم در مورد سفر رضاخان به آذربایجان و ملاقات او با سمیتقو
۱۰۹	 گیاهان کده
۱۱۰	 مراحل تقسیم اراضی "کده وایقان"
۱۱۰	 ۱: تقسیم کده غرب در سال ۱۳۴۰ شمسی
۱۱۲	 ۲ - تقسیم کده شرق در سال ۱۳۶۵ شمسی

فصل پنجم: مساجد وایقان ۱۱۸

مسجد داش کوچه سی ۱۱۹

بول لی مجید در باغات شرق وایقان ۱۱۹

سوخلار در باغات غرب وایقان ۱۱۹

فصل ششم: مشاغل رایج وایقان ۱۲۲

باغداری در وایقان ۱۲۴

توصیف گونه‌های انگور ۱۲۶

شعری از مرحوم معجز شستری تحت عنوان "سرخه لره خطاب" ۱۳۱

سیب ۱۳۴

توصیف گونه‌های سیب ۱۳۴

گللابی یا امروذ ۱۳۶

باغات بادام ۱۳۷

سنگد ۱۳۹

زراعت در وایقان ۱۴۱

الف مرحله کاشت ۱۴۱

ب - مرحله داشت ۱۴۵

ج - مرحله برداشت ۱۴۶

دامداری در وایقان ۱۵۲

قالیافی ۱۵۸

نجاری ۱۶۲

آهنگری در وایقان ۱۶۳

چینی بندزنی ۱۶۳

مشاغل اداری و نظامی ۱۶۵

مناصب در وایقان ۱۶۷

کدخداهای وایقان ۱۶۸

شرایط کدخدایی ۱۷۰

تشکیل انجمن ده در وایقان ۱۷۱

اسامی اعضای انجمن وایقان ۱۷۲

فصل هفتم: مقیاسها ۱۷۴

۱ - مبحث مربوط به سنجش زمان ۱۷۶

۱۷۶	۱-۱ شبانه روز و اسامی هر کدام از اوقات آن
۱۸۱	۱-۲: روزهای هفته
۱۸۱	۱-۳ ماههای سال
۱۸۴	۱-۴ نامگذاری سالها:
۱۸۵	فرمول محاسبه دقیق تطبیق تقویم هجری قمری با هجری شمسی:
۱۹۰	۲- مبحث سنجش طول
۱۹۱	۳- مبحث سنجش سطح
۱۹۱	۴- مبحث واحد حجم:
۱۹۲	۵- مبحث سنجش وزن
۱۹۳	۶- مبحث مربوط به پول:

فصل هشتم: بیماریهای شایع و طب سنتی در وایقان

۱۹۹	الف: بیماریهای شایع
۲۰۵	ب: طبابت های سنتی در وایقان
۲۰۵	طبابت های عملیاتی
۲۰۷	داروهای سنتی:
۲۰۸	مامایی:

فصل نهم: معماری خانه های وایقان

فصل دهم: رسم های متداول وایقان

۲۱۶	مراسم تولد نوزاد
۲۱۹	مراسم مربوط به ازدواج
۲۱۹	عناوین روابط فامیلی سبی در وایقان:
۲۲۰	مراسم ازدواج:
۲۳۹	ضرب المثل های مرتبط با ازدواج و عروسی:
۲۴۱	بعضی از هنرهای دستی دختران است که معمولاً در هنگام نامزدی برای نامزد خود یا متعلقین داماد تهیه می کردند
۲۴۳	مراسم عید
۲۴۸	مراسم چهارشنبه سوری در وایقان
۲۵۳	مراسم سیزده بدر
۲۵۸	مراسم خاکسپاری و مجلس ختم در گذشتگان
۲۶۳	مراسم عزاداری حسینی
۲۶۸	مراسم تهیه نان در وایقان

۲۷۰	تهیه قورمه
۲۷۱	مراسم تهیه رشته در وایقان
۲۷۲	مراسم تهیه دوشاب
۲۷۳	مراسم سمنویزان

فصل یازدهم: بازی های کودکان ۲۷۶

۲۷۷	بازیهای کودکان
۲۷۷	پیل و دسته
۲۷۷	گیزلان پاچ (قایم باشک)
۲۷۸	گوالا قاشدی (دنبال کردن و فرار کردن)
۲۷۸	بورک قاپدی
۲۷۸	دیواردان آشدی
۲۷۸	تکیم جوت
۲۷۹	گول گول (گل یا بوچ)
۲۷۹	کوف آسماق (تاب بازی)
۲۸۰	قوندوم قوندوم (بازی دوز)
۲۸۰	آیقلا قوش (بازی با سبزی)
۲۸۱	بازی "جولایا آتدی" بخوانید جولایا آتدی
۲۸۲	بازی "هوز دیغیرلاماق" یعنی گردو قل دادن
۲۸۲	"آشیق اویناماق" یعنی قاب بازی
۲۸۴	الف: آشیق آتماق (یعنی قاب انداختن) :
۲۸۵	ب: جیزیغ آشیقی (قاب بازی داخل خط) :
۲۸۷	یر اولدوزی
۲۸۸	یولداش سورماق
۲۸۸	قییش قاپدی
۲۸۸	بنفشه
۲۸۸	توب عربی
۲۸۹	بش داش یا به قل دو قل
۲۸۹	"دودیک اویناماق"

۲۹۱	فصل دوازدهم: لباس مردم وایقان
۲۹۲	لباس مردم وایقان
۲۹۲	الف: لباس مردان
۲۹۷	ب - لباس زنان
۳۰۰	فصل سیزدهم: غذای مردم وایقان
۳۰۵	فصل چهاردهم: اولین‌ها در وایقان
۳۱۱	فصل پانزدهم: مکتبخانه‌ها و مدارس در وایقان
۳۱۲	مکتبخانه
۳۱۵	تاریخچه تأسیس مدرسه در وایقان
۳۱۹	اولین معلمین مدرسه ابراهیمی وایقان
۳۲۴	اجمالی از شرح حال پدرم: مرحوم علی اکبر امین لو
۳۲۷	فصل شانزدهم: چند نمونه از همیاری مردم
۳۲۸	احداث اولین چاه عمیق منطقه شبستر در وایقان
۳۳۳	حمام وایقان
۳۳۶	بیان یک حاضر
۳۳۹	احداث درمانگاه وایقان
۳۴۱	تجمع گورستانهای وایقان
۳۴۴	فصل هفدهم: شهدای وایقان
۳۴۵	شهدای وایقان
۳۴۹	عکس شهدای وایقان
۳۵۲	فصل هجدهم: شرح زندگی و شجره خانوادگی‌ام
۳۵۳	خلاصه شرح زندگی خودم
۳۵۹	شجره خانوادگی
۳۶۶	فصل نوزدهم: استاد قدیمی (فرامین شاهان و حاکمان قاجار)
۳۶۷	فرمان عباس میرزا پسر و لיעهد فتحعلشاه قاجار

فرمان محمد شاه قاجار.....	۳۶۹
فرمان قهرمان میرزا.....	۳۷۰
فرمان ناصرالدین شاه قاجار.....	۳۷۲
فرمان حمزه میرزای حشمت الدوله.....	۳۷۴
نامه ملاحسینعلی یکی از علمای ایقان به حمزه میرزای حشمت الدوله.....	۳۷۵
دفاعیه مباشر پیرو عریضه ملاحسینعلی یکی از علمای ایقان.....	۳۷۷
شهادت علما و معتمدین شندآباد در مورد خرده مالک بودن ایقان.....	۳۷۹
شهادت علما و معتمدین کوشک و کافی الملک در مورد خرده مالک بودن ایقان.....	۳۸۲
شهادت علمای و معتمدین هندآباد در مورد خرده مالک بودن ایقان.....	۳۸۳
فرمان ناصرالدین شاه به عم خود (والی آذربایجان) پیرو شکوئیه سربازان ایقان از محمدحسن خان.....	۳۸۴
فصل بیستم: نمایه.....	۴۰۰

مقدمه

دوران کودکی، نوجوانی و جوانی من یعنی حدود سی سال اول زندگیم در وایقان سپری گشته است. وایقانی که من در آن زندگی می کردم با وایقان امروزی از جهات بسیاری تفاوت‌های زیادی دارد. دیگر از آن دھوارهای گلی، خانه‌های قدیمی، کوچه‌های تنگ و خاکی کمتر آثاری باقیمانده است. نوع لباسها، غذاها، آداب و رسوم، بازیهای کودکان، وسایل ایاب وذهاب، وسایل روشنایی، وسایل گرمایش، ابزار و نوع مشاغل و سایر موارد کاملاً تغییر یافته است. قنات‌ها خشکیده و جای خود را به چاههای عمیق داده است. در کشاورزی تراکتور و وسایل مکانیزه جایگزین گاو، گاوآهن، خویش و جارجار (خرشکوب) شده است. مکتبخانه‌ها که کودکان در آن با روش مخصوصی درس می خواندند، از بین رفته و مدارس با نظام نوین ایجاد شده است. به علت گسترش وسایل ارتباط جمعی مخصوصاً نفوذ رادیو و تلویزیون گویش مردم تغییر یافته و بسیاری از اصطلاحات و کلمات در حال از بین رفتن است. مردم بسیاری از ضرب المثلهای را در محاورات روزمره خود به کار می برند. این ضرب المثلهای ریشه در شیوه‌های زندگی در ایام گذشته دارد. بنابراین برای بسیاری از مردم این ضرب المثل‌ها نامفهوم است. در این مقدمه به مواردی از دگرگونی هابه عنوان مثال اشاره شد و الا تغییرات از این نوع بسیار زیاد است. در متن کتاب به بسیاری از آنها پرداخته شده است. لازم است یادآوری نمایم که این گونه تغییرات و تحولات در چند ده سال مخصوصاً در چهار دهه اخیر اتفاق افتاده است. زندگی مردم در پنجاه - شصت سال قبل با زندگی مردمی که هزار سال قبل زندگی می نمودند، تفاوت فاحشی نداشت. بنابراین اگر تصویری از شیوه‌های زندگی شصت سال قبل را داشته باشیم، می توانیم آن را به طور نسبی به زندگی آباء و اجداد خودمان در گذشته‌های دورتر نیز تعمیم دهیم.

آنچه که در این کتاب نوشته شده است گرچه با عنوان وایقان است که من خودم در آن زندگی نموده‌ام و مواردی را که نوشته‌ام نه از باب روایت بلکه با مصداق درایت است که نقل نموده‌ام بلکه این موارد کما بیش با سایر مناطق آذربایجان به ویژه منطقه ارووق و انزاب (شهرستان شبستر) یکسان است. در واقع مطالب این کتاب الگویی از کل آذربایجان بوده و به عبارتی دیگر به صورت تک نگاری (مونوگراف) از تک تک آبادیهای این منطقه از کشورمان می باشد.

در مورد شیوه تهیه مطالب این کتاب، لازم است یادآور شوم که فرزندانم گاهی پرسشهایی در مورد گذشته‌ها داشتند که به صورت موردی پاسخ می‌دادم. احساس کردم شاید این سؤالات برای دیگر جوانان نیز مطرح باشد، بنابراین مصمم شدم، مطالب مزبور را در وبلاگ^۱ قرار دهم تا نسل جدید که با دنیای مجازی در ارتباطند، از این طریق استفاده ببرند. بدین ترتیب در مدت دو سال حسب مورد مطالبی را در وبلاگ قرار دادم. با توجه به اینکه همه مردم به فضای مجازی دسترسی ندارند از طرفی هر چیزی که به صورت کتاب درآید، ماندگارتر می‌گردد، تصمیم گرفتم مطالب مندرج در وبلاگ را بر حسب عناوین منظم نموده و به صورت کتابی تدوین نمایم تا در اختیار علاقمندان قرار گیرد.

به طور کلی در تدوین مطالب این کتاب پنج هدف عمده را مد نظر داشتم:

۱. معرفی وایقان به عنوان یکی از آبدیهای قدیمی و تاریخی آذربایجان.
 ۲. توصیف شیوه‌های زندگی مردم و آداب و رسوم متداول در وایقان در ایام گذشته که می‌تواند الگویی از کل آذربایجان باشد.^۲
 ۳. تبیین منشأ ضرب المثل‌های متداول در محاورات عادی که ریشه در شیوه‌های زندگی و حرف و مشاغل دارند که تاکنون او بین رفته اند یا در سالهای آتی نه چندان دور از بین خواهند رفت.
 ۴. تشریح پاره‌ای از کلمات اصیل ترکی^۳ که در شیوه ها، مشاغل و آداب و رسوم کاربرد داشتند و امروزه به علت از بین رفتن شیوه ها، مشاغل و آداب و رسوم مزبور در حال از بین رفتن هستند و اگر در جایی ضبط نشوند ممکن است در سالهای آتی نه چندان دور بکلی فراموش شوند.
 ۵. همچنین در تعقیب چهار هدف فوق، بخشی از خاطرات خودم را که احتمال می‌دادم برای خواننده خالی از لطف نباشد، به طور ضمنی در کنار مطالب فوق الذکر نقل نموده‌ام.
- لازم می‌دانم از همسر سرکار خانم معصومه فراقی که آرامش و آسایش خانه را فراهم آوردند تا اینجانب با فراغ‌بال به تدوین کتاب بپردازم و از دخترانم خانم مهندس میترا امین‌لو و خانم دکتر مینا امین‌لو که علاوه بر ارائه پیشنهاداتی با علاقه وافر پیش نویس کتاب را خواندند و آن را ویرایش نمودند، و همچنین از جناب آقای دکتر علی صادقراده که برای تدوین کتاب راهنمایی‌های ارزنده‌ای داشتند، تشکر کنم.

هفتم ماه بهمن یکهزار و سیصد و نود و دو

حسن امین‌لو

۱. <http://vayghan-shabestar.blogfa.com/>

۲. با توجه به تغییرات سریعی که در این شیوه‌ها و آداب رسوم اتفاق می‌افتد، مستند نمودن آنها ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

۳. در این کتاب سعی نموده‌ام که کلمات ترکی را به همان صورتی که در وایقان تلفظ می‌کنند، بنویسم.